

ATATÜRK VE EĞİTİM POLİTİKASI

Birsen GÖKÇE*

Ülkelerin ve toplumların tarihinde olağanüstü dönem ve olağanüstü insanlar vardır. Tarihimizdeki olağanüstü dönem Cumhuriyetimiz ve olağanüstü insanımız da Mustafa Kemal Atatürk'tür. Kurduğu Cumhuriyeti Türk gençliğine emanet eden Atatürk, bir toplumbilimci yaklaşımıyla; toplumun gelecekteki yapısını ve toplumsal değişme sürecini birlikte değerlendirmiştir. Toplumun geleceğinin çocuk ve gençlerin yetiştirilmesine bağlı olduğunu görüyor ve biliyordu: “Gençliği yetiştiriniz, onlara bilim ve kültürün olumlu düşüncelerini veriniz. Geleceğin aydınlığına onlarla kavuşacaksınız. Özgür düşünceler uygulamaya konulduğu vakit Türk ulusu yükselecektir” derken savunduğu tezin temel taşı; bilim, bilimsel yöntem ve özgürlüktü. Gençlere pozitif bilimin ve pozitif düşüncenin egemen olmasını istiyor ve bekliyordu.

Devrimlerin gerçekleştirilmesinde ve toplumun yeniden yapılanmasında Atatürk'ün sadece asker, siyaset adamı kişiliği değil aynı zamanda toplumbilimine yatkın kişiliği de önemli rol oynamıştır. Öte yandan Türk toplumbilim çalışmalarını da bir anlamda yönlendirmiştir. “Dünyada her şey için, medeniyet için, maneviyat için, en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricine mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız çağda gelişmesini idrak etmek ve ilerlemesini zamanında izlemek şarttır” sözleriyle gelişmeye ve değişmeye dikkat çekmesi bunun bir kanıtıdır.

Çağdaş Sosyoloji, toplumu insanların bir yandan doğayla bir yandan kendi aralarında sürdürdükleri ilişkiler bütünü olarak tanımlar. Toplumsal yapı ise, bu ilişkilere dayanılarak gerçekleştirilen bir düzendir. Bu düzenin kurucu öğeleri; nüfus, çevre ve yerleşim, ekonomi ve siyaset, hukuk, eğitim, aile, dil ve dindir. Herhangi bir sosyoloji kitabı açıldığında bu konuların teker teker inlendiği görülür. İşte Atatürk, bütün bu toplumsal gerçekliklere değer vererek sadece Cumhuriyeti kurmakla kalmamış, Türk toplumunun yapılanmasında ve kurumlaşmasında da öncülük yapmıştır.

Atatürk'ün kurmak istediği düzen, baskıcı ve özgürlükleri kısıtlayıcı niteliklere sahip olan ilahi iradeye dayalı bir düzen değil; özgür düşünebilen, düşündüklerini ifade edebilen, çözüm üretebilen insan aklına dayalı laik bir düzendir. Bilimsel özgürlüğe dayanan, toplumsal eşitliğin var olduğu, demokratik bir toplum düzenini öngörüyordu. Yasaların bir üst yapı kurumu olarak toplumu değiştirmekte gerekli fakat yeterli olmadığını bildiği için toplumsal yapıda yaşanan sorunları kısa vadeli ve çıkarıcı yaklaşımlarla çözmek yerine, bilimsel yöntemlerle yapılacak araştırma sonuçlarına göre çözüm üretilmesinden

* Prof. Dr., Sosyoloji Derneği Başkanı.

yanaydı. “Ben, manevi miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım ilim ve akıldır... Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel eksen üzerinden akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevi mirasçılarım olurlar” sözüyle de bu çabaların sürekliliğine ve uzun vadeli olacağına değiniyordu.

Atatürk, çağdaş bir ulusal toplum olarak varolabilmemiz ve gelişmemizi sürdürebilmemiz için ulusal, demokratik ve laik bir eğitim ve öğretimi temel koşul olarak görmüştür. Ülkede;

- 1- Okuma-yazma bilmeyen tek yurttaş bırakılmaması,
- 2- Erkek ve kız çocuklarının aynı surette öğretim ve eğitimden yararlandırılması,
- 3- Kalkınma savaşının gerektirdiği teknik işgücü yetiştirilmesi
- 4- Yurt sorunlarını anlayacak, anlatacak, çözmeye çalışacak ve kuşaktan kuşağa yaşatacak birey ve kurumların yaratılması konuları üzerinde özenle durmuştur.

Mustafa Kemal 1921 yılında düzenlediği Maarif Kongresi’nde eğitim ve öğretime verdiği önemi anlatmıştır. Savaş sonrasında kendisine yöneltilen “şimdi ne yapmak istersiniz?” sorusuna “Milli Eğitim Bakanı olarak ulusal bilinçlenmeyi yükseltmek en büyük emelimdir” cevabını vermiş olması da bunun en belirgin kanıtıdır. Kendisi Milli Eğitim Bakanı olmadı ama Türk ulusunun Baş Öğretmenliği’ni yaşamı boyunca sürdürdü. 1 Mart 1924’te Meclis açılışında Türk Milli Eğitimi’nden beklediklerini, eğitim ilkelerini anlatmış, eğitim ve öğretimdeki beraberliğin önemini vurgulayarak, toplumu kısa bir süre sonra yapmayı planladığı eğitim reformuna hazırlamıştır.

Ülkemizde eğitimin çağdaş anlamda düzenlenmesine Cumhuriyetin kurulmasıyla başlanmıştır. Atatürk’ün Türk Eğitim Sistemi’nin oluşturulmasına temel olan görüşleri çağdaş eğitim ilkeleriyle büyük bir paralellik göstermektedir. Çağdaş eğitim ilkeleri esas itibariyle dört ana grupta toplanabilir.

Birinci İlke: Beden ve ruh sağlığı yerinde, kendisine ve çevresine güven duyan bireyler yetiştirmek. Atatürk bu ilkeyi “... **Cumhuriyet fikren, ilmen, bedenlen kuvvetli, seciyeli muhafızlar ister**” cümlesiyle dile getirmiştir.

İkinci İlke: Bilimsel gerçekleri öğrenerek, yenilik ve değişimleri hoşgörüyü karşılayacak ve tutucu olmayan kişilik yapısına sahip bireyler yetiştirmek. Bu ilke, Atatürk’ün “**Dünyada her şey için, maddiyat için maneviyat için en hakiki mürşit ilimdir, fendir; ilmi ve fen haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir**” sözleriyle paralellik göstermektedir.

Üçüncü İlke: Bireylere ulusal kültür ve kimlik kazandırmak, doğup büyüdüğü toplumun ulusal varlığını, değerlerini ve bağımsızlığını her türlü karşı güçler önünde savunacak ve başka ulusların da bu tür değerlerine saygı duyacak bir eğitim vermek. Atatürk'ün “... **Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri öğrenimin sınırı ne olursa olsun, en evvel her şeyden evvel Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine, milli ananelerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir**” sözüyle de bu ilke doğrultusunda düşünüldüğü görülmektedir.

Dördüncü İlke: Demokratik düzenin temel ölçüt ve değerlerini öğretip yaygınlaştırmak, özellikle bireylerin özgürlüğünün kuralsızlık olmadığını ve toplumsal hayatın bir dizi kurallar içinde gerçekleşebileceğini öğretmek, Atatürk'ün şu sözlerinde ifadesini bulmaktadır: “... **Her fert istediğini düşünmek, istediğine inanmak, kendisine mahsus siyasi fikre malik olmak, seçtiği bir dinin icaplarını yapmak veya yapmamak hak ve hürriyetine sahiptir. Kimsenin fikrine ve vicdanına hâkim olunamaz.**”

Böylece, Ata'nın eğitim politikasının 4 temel hedefi belirlenmiş olmaktadır:

- **Ulusal Eğitim**
- **Bilimsellik**
- **Sağlıklı Düşünce**
- **Fırsat Eşitliği**

Belirlenen bu politikanın gerçekleşmesi eğitimin yaygınlaşması ve demokratikleşmesi ile mümkündür. Amaç, eğitimin bütün nüfusu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılarak, yani eğitimi kitlelere mal ederek, toplumların yaşam standartlarını yükseltmektir. Öte yandan, insanlar eğitilmekle toplum yaşamındaki aksaklıkları daha çabuk ve rasyonel bir şekilde görmekte ve düzeltilmesi için kamuoyu yaratabilmektedir. Böylece eğitimin yaygınlaştırılmasının aynı zamanda demokratik sisteme de katkısı olmaktadır.

Demokrasi, özgürlük ve eşitlik kavramlarıyla birlikte gelişir. Demokrasi, özgürlüklerin sınırsız olduğu bir sistem değil, toplumsal kurallar ve hukuk kurallarıyla çevrili bir özgürlük alanıdır. Bu bağlamda farklılıkların, “ayrımcı niteliğe” dönüşmeksizin serbestçe ifadesini öngörür.

Demokraside farklı fikirlerin ortaya çıkması ve üstün olanın belirlenmesi için, yani demokratik kültürün oluşması için, bireylerin akıllarını kullanmaları ve bilimin öngörülerinden yararlanmaları gerekmektedir. Böylece insanlar, “insanca” yaşamının erdemini yakalayabileceklerdir. Atatürk, daha önce değinildiği üzere “Özgür düşünceler uygulamaya konulduğu vakit Türk ulusu yükselecektir” sözüyle aklın ve bilimin önderliğinin ne denli önemli olduğunu altını çizmiştir.

Kemalizmin gerektirdiği model, Türk toplumunun çağdaşlaşmasına ve gelişmesine yöneliktir. Demokrasi ancak bu modelin benimsenmesi ile mümkün olacaktır. Demokrasi kültürünün gelişmesi noktasında ise eğitim kurumuna büyük görev düşmektedir. Eğitimin hedefi, genel olarak insanlara pozitif yönden davranış ve tutum değişikliği sağlayacak birikimleri kazandırmaktır. Demokrasi kültürü de bu birikim çerçevesinde genç kuşaklara aktarılmış olacaktır.

Osmanlı'dan günümüze kadar, yaşanan tarihsel süreç içinde oluşan toplumsal yapı özelliklerimizden “otoriteye ve birincil gruplara bağlılık”, “toprağa bağlılık” ve “dini ve boş inanlara bağlılık”, demokratik değerler ve demokratik kültürle bağdaşmaz. Çünkü demokrasi, gönüllülük esasına dayalı bir katılım öngörür. Oysa otoriteye bağlılığın bulunduğu bir yerde gönüllülük gelişip büyüyemez. Kaderciliğin benimsenip büyütüldüğü bir ortamda bağımsız karar alma sürecine sahip insan da yetişmemektedir. Böyle bir ortamda kendi başına karar verebilen, yönetimi eleştiren, sistemi sorgulayan bireylerin ortaya çıkması zordur.

Kısacası, eğitimin tüm nüfusu kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması ve demokratikleştirilmesi ilkesinin, “katılımcı”, “bağımsız karar alma sürecine sahip”, “akılcı” ve “bilimin öngörülerinden yararlanan” bir kuşak yetişmesi bakımından önemi büyüktür.

Eğitim kurumunun büyük kitlelere hizmet vermesi ancak demokratik bir düzen içinde ve merkezi bir sistemle gerçekleştirilebilir. Özellikle ülkelerin ulaşmayı amaçladıkları ekonomik, politik ve toplumsal hedeflerin bir eğitim politikası olarak yaygınlaştırılması için merkezi denetime gereksinim duyulmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çizilen bu eğitim politikası günümüze ne ölçüde taşınabildi? Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana yetişen kuşaklar, çağdaş eğitimin ilkeleri doğrultusunda, çağdaş bilimin verileriyle yetiştirilebildi mi? Çağdaş bilim, bir yandan doğal çevremizi anlamak ve onu gereksinimlere cevap verecek biçimde yönlendirmek için hızlı bir teknoloji geliştirirken öten yandan da toplumsal ve kültürel çevreyi algılamaya, değişimleri izlemeye ve yeni düzenlemelere yönelik araç ve gereçleri de geliştirmeye çalışmaktadır. Eğitim ve öğretim sistemlerimiz bu doğrultuda yeterli oldu mu? Kuşkusuz birbirini izleyen yıllar boyu çok şeyler yapıldı. Eğitim sürecinde farklı yaklaşımlar denendi; okullar açıldı, okullar kapandı; okula başlama yaşı değiştirildi. Liseler üç yıldan dört yıla çıkarıldı, tekrar üç yıla indirildi. Ve nice benzeri değişiklikler. Bütün bunlar gerekli miydi? Yapılanlar gereksinimlere cevap verdi mi? Bu soruları cevaplayabilmek için Türkiye’de eğitim kurumunun tarihini ve gelişim sürecini gözden geçirmek gerekir.

Özellikle 2000’li yıllara gelindiğinde 3 Mart 1924’te kabul edilen Öğretim Birliği Yasası ne durumda? Toplumsal yapımızdaki yansımalarının

Atatürk ve Eğitim Politikası

cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim politikasıyla çakıştığı söylenemez. Esasen her alanda var olan **politikasızlık** ülkenin belli başlı sorunu haline gelmiştir. Bugün Tevhid-i Tedrisat çizgisinden önceki üç eğitim uygulaması ya da kanaldan yapılan eğitim daha gelişmiş ve bilinçlenmiş olarak, tekrar gündeme taşınmıştır.

Birinci kanal, Kur'an öğretimi ile Kur'an dili ve yazısı ile Arapça öğretimi ve ibadetin zorunlu tutulduğu kanaldır. Bu kanalda çalışmalarını bazı siyasi parti ve devlet büyüklerinin hoşgörüsü ve hatta desteği altında yürüten tarikatlar, binlerce Kur'an kursu, hızla artan okul ve öğrenci sayısı ile genel eğitim kurumuna dönüşen İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liseleri, İlahiyat Fakülteleri ve siyasi çevrelerin de desteğiyle orta öğretim kurumları ve üniversiteler içine kadar giren türban (tesettür), uzun manto gibi simgesel kıyafetlerle bütünleşen eylemlerin yanında, birçok kamu kurum ve kuruluşunda mescitler de açılmıştır. Bu kanal 8 yıllık temel eğitim çağı içinde başlayarak hızla gelişmekte olup özgür düşünceye ve laik eğitime dayalı olan diğer iki kanala tamamen kapalıdır.

İkinci kanalda, öğretmen, bina, tesis, araç-gereç bakımından türlü olanaksızlıklar ve çok ağır koşullar altında yürütülen genel eğitim kurumları yer almaktadır. Büyük öğrenci kitlesinin gittiği bu okulları bitirenlerin en az 2/3'ü her yıl üniversitelerimiz önüne yığılan, hiçbir iş ve meslek sahibi olmayan, ne yapacağını bilmeyen, lise mezunu gençler olarak toplumda yer almaktadır. Ayrıca bu kanalda, orta öğretim kurumlarını işlevsiz hale getiren, ebeveynlere ciddi bir ekonomik yük getiren dersane sorunu da okullarda eğitim kalitesinin düşmesine yol açmaktadır.

Üçüncü kanalda ise yabancı dilde öğretim yapan ve eğitim sistemi içinde her bakımdan ayrıcalıklı konuma sahip olan bazı resmi ve özel okullar yer almaktadır. Çocuklarını bu okullara yerleştirme olanağına sahip aileler, onlara toplumda bugün için geçerli olan, bol kazançlı ve sağlam geleceklilikleri edinme ayrıcalığını sağlamış olmaktadır. Bu kanal çocukların yabancı dil öğrenmesini, daha iyi bir eğitim görmesini sağlamak ve küreselleşen dünyaya ayak uydurmak isteyen ailelerin talebinden doğmaktadır.

Özetle, bugünkü eğitim tablosuna bakıldığında Cumhuriyet öncesi döneme ait uygulamaların günümüzde de hakim olduğu görülmektedir. Eğitim sisteminde birbirinden farklı üç zümreye hitap eden, üç farklı insan yetiştiren, birbirine kapalı üç okul türü bulunmaktadır. Bu okulların görevi, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim politikası gereği öncelikle ülkede milli birlik ve beraberlik yaratmak, Atatürk milliyetçiliğini yerleştirmek ve bilimsel bilgiyi Türk çocuklarına aşılama ve öğretmektir. Ancak uygulamada bu okullar yukarıda belirtilen ortak paydanın dışında birbirlerinden kopuk, ayrı dünyalarda yaşayan ve birbirlerini anlamayan üç ayrı insan tipi yaratmaktadır. Bunun doğal sonucu birbirinden farklı dünya görüşlerine sahip insanlardan oluşan, okuma

yazma oranı düşük, bilimsel yaklaşımdan ve demokrasi kültüründen yoksun bir topluma doğru yol almaktır.

Kuşkusuz Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin milli eğitim politikasının hedefi farklı insanlar yaratmak değildir. Fakat seçimle yönetime gelen hükümetlerin uzun vadeli düşünmemeleri ve siyasi kaygılarla sorunlara getirdikleri kısa vadeli çözümler, sistemin bu şekilde işlemesine yol açmış ve statüleri birbirinden farklı okul tipleri ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de eğitimle ilgili faaliyetler, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. 1926 yılında kurulan bakanlığın temel amacı, Türk ulusunu özgür düşünce ortamı içinde bilgi, sanat ve teknik yönden çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmak, Türk ulusunun milli, ahlaki ve insani üstün değerlerini geliştirmek ve onu çağdaş uygarlığın yaratıcı bir üyesi haline getirmektir.

1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanunu ile Türk insanının profili çizilmiş ve güdülen milli eğitim politikasının amaçları ve temel ilkeleri saptanmıştır. Bu Kanun'un 2. Maddesi'ne göre, "Türk milli eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1) Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek,

2) Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirilmeleri için gerekli ortamı hazırlamak,

3) İlgî, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığını kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek, hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır. Ancak yasanın öngördüğü bu niteliklerin bireylere kazandırılmasında yeterli duyarlılığın gösterildiğini söylemek mümkün değildir.

Atatürk ve Eğitim Politikası

Ülkemizdeki eğitim sisteminde yönetim, aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci olmuş ve yetki dağılımı hiçbir zaman uygulanmamıştır. Bakanlık kademelerinin görev-yetki ve sorumlulukları gereği gibi tanımlanmamış, bu yüzden bakanlık içinde fonksiyonel (görevsel) bir örgütlenme yapılamamıştır. “Meslekte esas olan öğretmenliktir” ilkesine bağlı kalınmış, son yıllara kadar “eğitim yöneticiliği” bir uzmanlık alanı olarak kabul edilmemiş, profesyonel yöneticiler istihdam edilmediği için de yönetim kurumsallaştırılmamıştır.

Türkiye’de uygulanan bu aşırı merkeziyetçi ve müdahaleci modelde yöneticiler, genellikle tek kişinin takdiri ile kolayca göreve getirilip görevden alınabilmiştir.

Bütün bu uygulamalar eğitim sistemini istikrarlı ve etkili bir yönetimden yoksun bırakmıştır. İstikrarın sağlanamaması çözüm bekleyen temel sorunların sürekli olarak yarınlara bırakılmasına, kaynak ve zaman israfına yol açmıştır.

Yönetim sorumluluğu yüklenen tüm hükümetlerin eğitim alanındaki sorunları bilmelerine rağmen hiçbir önlem almamaları ve eğitim konusuyla pek ilgilenmemeleri bu istikrarsızlığın ve oy kaygısıyla kısa vadeli çözümler aramaların sonucudur. Hal böyle olunca “balık baştan kokar” misali üst yönetimdeki bu istikrarsızlık alt kademelere de yansımış ve eğitim alanında nitelik krizi ortaya çıkmıştır.

Bu noktada, eğitim sisteminde değişme yapısal uyumu sağlayacak köklü reformların gerçekleştirilmesi ve uygulamada sürekliliğin sağlanabilmesi için bakanlığın, geniş eğitim ailesinin güvenini kazanmış, her bakımdan güçlü, dünyadaki gelişmeleri izleyen, kendisini yenileyebilen, dini ve siyasi düşüncelerini işine egemen kılmayan, yetkili çevrelerle iletişim kurabilen, ekip çalışması yapabilen ve yarına güvenle bakan sürekli bir yönetici ve uzmanlar kadrosu ile donatılması; aşırı merkeziyetçiliğin terk edilerek her dairenin görev, yetki ve sorumluluklarının sınırlarının belirlenmesi ve yerinden yönetim ilişkisine yönelinmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren nüfus artış hızına paralel olarak öğrenci sayısı da çığ gibi büyümüştür. Bu hızlı nüfus artışı nedeniyle okul ve öğretmen sayıları yetersiz kalmaktadır. Buna bir de eğitime yeterli dercede yatırım yapılmama gerçeği eklenince bu yöndeki sorun giderek ciddi düzeylere ulaşmıştır. Öte yandan öğretmen yetiştirme konusunda 1980’lerde YÖK’ün kurulmasıyla yapılan radikal değişiklikle öğretmenlik mesleğine büyük darbe vurulmuştur. Geçmişteki öğretmen liseleri bu konuda başarılı bir sınav vermişlerdi. Ancak öğretmen yetiştiren üniversitelere bağlı Eğitim Fakültelerinin kurulması bu konuda yaygın ve ciddi bir başarısızlığı gündeme getirmiştir. Üniversitenin amacı araştırmaya yöneliktir. Öğretmenlik ise ciddi bir formasyon ister. Dolayısıyla amaçlar farklı iki kurumun birleştirilmesi

sonucundaki uygulamalarla bugün başarılı bir sisteme kavuşulduğunu söylemek mümkün değildir.

Ülkemizde eğitim alanındaki temel sorun, okuma-yazma oranının özellikle kırsal alanda ve yine özellikle kadın nüfus arasında düşük olmasında toplanmaktadır. 2000 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, okuma-yazma oranı ülke genelinde %17,35 olarak saptanmıştır. Okur-yazar olmayan kadın oranı %28'dir. Okur-yazar olmayan kadın oranı bölgelere göre de değişiklik göstermektedir. Batı bölgelerinde düşük olan bu oran Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya gidildikçe ülke ortalamasının üzerine çıkılmaktadır. Bölgelere göre değişen bu düşük okuma-yazma oranı, eğitimde bireyler arasında eşitsizliği ve bölgeler arasındaki dengesizliği giderebilmek ve uluslararası eğitim göstergelerindeki düşüklüğü yükseltebilmek için kapatılması gereken farkın büyüklüğünü ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet'ten itibaren öğrenci, öğretmen ve okul sayılarında gözlenen büyük artışa rağmen nüfusumuzun yaklaşık %25'ini bulan büyük bir kısmı ilköğretim mezunu değildir. Yani ülkemizde yaşayan her dört kişiden 1'i okuma-yazma bilmemektedir. İlkokul mezunu olanların oranı ise %45,2'dir. Bu oranlardan da anlaşıldığı gibi ülkemizde eğitim düzeyi çok düşüktür. Bu rakamlar ülkemizi gelişmiş ülkelerden ayırmakta ve az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler sınıfına sokmaktadır.

Öte yandan okullaşma oranlarında da ilköğretimden yükseköğretime doğru büyük bir düşüş gözlenmektedir. Ayrıca öğretim kurumlarımızın nitelik ve nicelikleri incelendiğinde de çeşitli düzeylerde uygulanan öğretim sistemlerinin, ülkenin ve çağın içinde bulunduğu sanayileşme ve sosyo-ekonomik kalkınmanın gereklerine koşut olmadığı görülmektedir.

Son yıllarda ilköğretimin 8 yıla çıkarılması ile önemli bir aşama kaydedilmiştir. Ancak ilköğretimi 8 yıla çıkarmak sorunu çözememiştir. 8 yıllık temel eğitim sonunda öğrencilerin önemli bir bölümü orta öğretime devam etmeyecek, hayata atılacaktır. Temel eğitim eleyici değil, yönlendirici ve hayata hazırlayıcı olmalıdır. Oysa şimdiki ilköğretim liseye hazırlayıcı ve eleyicidir. Çok köklü bir rol değişikliği söz konusudur. O halde hem program hem de öğretmenler bu değişikliğe göre yetiştirilmelidir. Öte yandan mevcut öğretmenin hizmetiçi eğitimini değişime uyum sağlayacak biçimde düzenlemek gerekmektedir. 8 yıllık ilköğretimin, Milli Eğitim Temel Kanunu hükmüne rağmen genel liselerin ve meslek liselerinin dayalı olduğu temel eğitim kademesi olarak yapılandırıldığını söylemek de bugün için mümkün değildir.

Eğitim sistemimizde bir diğer önemli sorun, diğerlerine göre ayrıcalıklı konumda bulunan bazı liselerdir. Genel liselerden hiçbir yönlendirme yapılmadan üniversite kapılarına yığılan gençlerin istedikleri fakültede okuma olanağı bulamamaları, aileler için ciddi bir sorun yaratmaktadır. Bu yaygın sosyal isteğe eğitim sisteminin iç dinamiği gerekli yapısal uyumu

Atatürk ve Eğitim Politikası

gösterememiştir. Çözüm yolu bütün okulların kalitesini yükselterek eşitlemeye çalışmak, her lisede öğrencinin yeteneğine göre yönlenebileceği çeşitli programlar düzenlemek, bunlar arasında, başka ülkelerde olduğu gibi, yabancı dil ağırlıklı şubeler açmak ve yabancı dil eğitimini iyileştirecek bütün önlemleri almak iken; eğitim sistemi bu gelişmeyi sağlayamamıştır. Aksine kolay yol olarak farklı konumda resmi ve özel okullar açılması yoluna gidilmiştir. Fen liseleri, Anadolu liseleri kervanına bir de “süper liseler” katılmıştır.

Öte yandan sayıları hızla artan İmam Hatip liselerinin yanı sıra daha iyi eğitim veren Anadolu İmam Hatip Liseleri de kurulmuştur. Sayıları 55’e varan bu liselere aynı görüşü paylaşan öğrencileri yükseköğretim kurumlarına yerleştirmek amacıyla faaliyet gösteren dershaneler de eşlik etmektedir. Sonuç olarak, “dini eğitim” almış öğrenciler, üniversitelerin özellikle hukuk ve kamu yönetimi bölümlerine giderek devletin her kademesinde görev almaya aday olmaktadır. Bu durum, ülkenin siyasal ve toplumsal bunalımlarını hazırlayıcı bir ortam oluşturmuştur.

Bugünkü yapısı ile orta öğretim sistemimiz, çeşitli liseler kanalıyla üniversite kapılarına öğrenci yığan bir merdiven olarak çalışmakta ve orta öğretim düzeyinde toplumun gereksinimi olan ara insan gücünü yetiştirememektedir*. Aslında mesleki ve teknik liselerin kurulmasındaki amaç, öğrencileri lise sonrasında hayata ve iş alanlarına yöneltmektir. Ne var ki, toplumda tek cazibe merkezi yükseköğretim olduğundan yalnız genel lise mezunları değil, aynı zamanda kuruluş amaçları ne olursa olsun bütün meslek lisesi mezunlarına üniversite giriş sınavlarına katılma hakkı tanınmıştır. Bu yeni sistem de, hayata ve iş alanına hazırlanma amacına ters düşen ve üniversite önüne yığıcı yapıyı tekrar ülke gündemine getiren bir değişiklik yaratmıştır. 2005–2006 öğretim yılında üniversiteye girmek için başvuran öğrencilerin %38’i bir öğretim kurumuna yerleştirilirken, %62’si dışarıda kalmıştır. Bu durumda, her yıl üniversite sınavlarına 1,5 milyona yakın öğrenci girmektedir. Bu sayının %40’ını lise son sınıf öğrencileri, %60’ını ise eski mezunlardan tekrar başvuranlar oluşturmaktadır. Buna karşılık Türkiye’de üniversitelerin toplam kontenjanı 500.000 civarındadır. Bu tabloya baktığımızda açıkça görülüyor ki, her yıl üniversite sınavına girenlerin ancak 1/3’ü sınavı kazanıp üniversiteye girebilmektedir. Yani her 10 kişiden 3 ya da 4’ü sınavı kazanabilmektedir. Kazanamayan öğrenciler açıkta kalmakta ve bir sonraki sene üniversite giriş sınavlarına tekrar başvurmaktadır. Böylece geriden gelen lise son sınıf öğrencileriyle birlikte üniversite giriş sınavına başvuranların sayısı yıldan yıla katlanarak artmaktadır. ÖSYM sistemi de kendi içinde tartışıla gelen bir konudur.

* Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından 1982 yılında yaptırılan ve tarafımdan yönetilen bir araştırmada meslek liselerinin önemi açıkça belirlenmişti. Bkz. Birsen Gökçe, **Orta Öğretim Gençliğinin Beklentisi ve Sorunları**, Ankara, 1984 (Milli Eğitim Bakanlığı Yayını).

Öte yandan her ile bir üniversite politikasıyla var olan 53 devlet üniversitesine (son 15 tane daha kuruldu) 20 Vakıf üniversitesi eklenerek kontenjanlar artırılmıştır. Ancak üniversitelerin sayısının artırılıp kontenjanlarını şişirerek talebi karşılamaya çalışmak çözüm değildir. Çünkü bu yolla amacı **araştırmak, sorgulamak ve bilimsel bilgi üretmek** olan üniversitelerin eğitim kalitesi düşmüştür. Bu durum kalifiye eleman yetiştirilmesini de engelleyecektir. Nitekim son yıllarda vakıf üniversitelerinin kurulması nedeniyle ciddi bir akademisyen erozyonu da gündeme gelmiştir.

Üniversiteye talebin yoğun olması, orta öğretim programlarının öğrenci ve veliler tarafından yeterli görülmemesi; özel öğretmen, özel dersane ve özel üniversite piyasasının oluşmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum eğitimde fırsat eşitliği ilkesine de ters düşmektedir.

Üniversite önünde karşılaşılan bu aşırı yığılmayı önlemek için yapılması gereken ilk şey, mesleki ve teknik liselere önem vererek, bu liselerin toplum yaşamında önem kazanmasını sağlamaktır. Çünkü esas olarak meslek liselerinin amacı üniversiteye öğrenci yetiştirmek değil, çeşitli alanlarda piyasa için yeterli bilgi ve kaliteye sahip ara elemanlar yetiştirmektir.

2000 yılında ülkemiz, nüfus bakımından Avrupa'nın en büyük ülkesi olup okul çağındaki 25 milyonluk genç nüfus yalnız Türkiye'nin değil, gittikçe yaşlanan Batı Avrupa'nın da insan kaynağını oluşturmaya adaydır. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için bu kaynağın çok iyi kullanılması, gençlerin çağdaş koşullara uygun yetiştirilmesi gerekmektedir.

Türk ulusu, egemenlik yolunda karşılaşılan engelleri, Atatürk'ün önderliğinde, o günlerin koşullarına göre getirilen çözümlerle önlemeyi bilmiştir.

Bugün bizlere düşen görev, Cumhuriyetin kuruluşundaki uluslaşmanın ruh ve coşkusunun sürekliliğini ve Cumhuriyet kuşaklarının çağdaş koşullar çerçevesinde yetiştirilmesini sağlamaktır. Atatürkçülüğün özü de budur.*

* Bu makale, GÖKÇE'nin **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar**, Savaş Yayını, 2.Baskı, 2004, Ankara, kitabından ve **Atatürk Ölümsüzdür**, Anayasa Mahkemesi Yayın No: 39, İstanbul 1997, s.59 daki yazısından derlenerek yeniden hazırlanmıştır.